

Asia: VN/5386/2020

Lausuntopyyntö ehdotuksesta tiedon hyödyntämisen ja avaamisen strategiseksi tavoitteiksi

Tiedon hyödyntämisen ja avaamisen strategiset tavoitteet

Ovatko strategiset tavoitteet kokonaisuutena realistisia ja ovatko ne vaikuttavia?

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene pitää esitettyjä tavoitteita kunnianhimoisina, mutta niiden toteuttaminen on haastavaa. Pelkästään tietovarantojen avaaminen ei lisää vaikuttavuutta, tarvitaan tiedonlukutaitoa, ymmärrystä mitä tietoa tuotetaan ja miten sitä hyödynnetään. Kyse on siis osaamisesta, mikä sisältää myös avattavien tietojen hyödyntämisen. Näiden ehtojen täytyessä tavoitteet ovat toteutuessaan vaikuttavia.

Ammattikorkeakoulujen näkökulmasta olennaista on, että mikä osa toiminnastamme nähdään julkishallintoon tai julkiseen sektoriin kuuluvaksi. Samoin on tarkkaan määritettävä, että mitä avoimella tiedolla ammattikorkeakoulujen osalta tarkoitetaan tässä strategiassa. Jatkovalmistelussa on tunnistettava korkeakoulujen rooli tiedon tuottajana ja hyödyntäjänä, mikä poikkeaa useimpien muiden julkisten organisaatioiden tehtävistä ja toimintakulttuurista.

Julkisrahoitteisen tutkintokoulutuksen lisäksi ammattikorkeakoulut järjestävät TKI-toimintaa ja jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia, mitkä ovat osin julkisesti ja osin yksityisesti rahoitettuja. Ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneita avoimen tieteen ja tutkimuksen edistämiseen allekirjoittamalla tätä koskevan julistuksen vuonna 2020.

Korkeakouluissa tehdään myös liikesalaisuuksien piiriin kuuluvaa sopimustutkimusta, mikä ei itsestään selvästi ole avattavissa ja jaettavissa. Korkeakoulujen henkilökunnan omistamien aineistojen osalta avaamisesta päättää kukin henkilökunnan jäsen itse.

Tiedon avaamisen strategisia tavoitteita tukee korkeakoulujen yhteinen digivisio, jossa ovat mukana kaikki Suomen korkeakoulut. Digivisio avaa oppimisen kansalliset tietovarannot yksilön ja

yhteiskunnan käyttöön. Tähän perustuen on tarkoitus luoda korkeakoulujen yhteinen digitaalinen palvelualusta. Vision mukaan vuonna 2030 Suomessa on avoin ja tunnustettu oppimisen ekosysteemi, joka hyödyttää myös laajasti niin tutkimus- ja innovaatiotoimintaa kuin työelämääkin. Digivisio toteuttaa pääministeri Marinin hallituksen ohjelmaa ja opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa sen toteuttamista.

Käsitteet kuten ”tieto”, ”data” ja ”informaatio” on määritettävä selkeästi, koska niiden keskinäiset erot eivät suomen kielessä aina ole selkeistä.

Arene ei hyväksy, että ammattikorkeakoulujen tehtäviä lisätään velvoittavalla lainsäädännöllä ilman, että niiden toteuttamiseen osoitetaan resursseja. Näiden tavoitteiden saavuttamisen voidaan arvioida vaativan useiden henkilötyövuosien hallinnollisen työpanoksen.

Teema 1: Ohjaus, koordinaatio ja yhteistyö

Ovatko teeman 1 tavoitteet realistisia ja toimeenpantavissa organisaatiosi näkökulmasta?

Tavoitteen toteutumisessa avain asemassa ovat tietojen luovuttamisen ja avaamiseen liittyvien ehtojen määrittäminen. Tämän prosessin on oltava avoin, jotta eri organisaatiot pystyvät seuraamaan ja tarvittaessa kommentoimaan sitä.

On tärkeää, että lainsäädäntö ja muu sääntely tarkistetaan tiedon turvallisen käytön ja avaamisen näkökulmasta. Tuolloin on huomioitava henkilöiden tietoturva ja henkilötietojen käsittelystä. Osaamista tarvitaan myös tietosuojalainsäädännön soveltamisesta.

Arene huomauttaa, että tiedonhallintalautakunnassa ei ole korkeakoulujen tai tutkimuslaitosten edustajaa. (Tavoite 1.1)

Tavoite 1.2 velvoittaa avaamaan kaikki julkisin varoin tuotetut julkisen hallinnon tietoaaineistot. Tällä on merkittäviä vaikutuksia korkeakoulujen toimintaan, jos se koskee kaikkia tutkimusaineistoja ja opetusmateriaaleja. Varsinkin opetusmateriaalin käyttöön vaikuttaa myös tekijänoikeuslainsäädäntö, jonka tulkinta on näiltä osin ollut vaihtelevaa.

Tavoitteissa on selkeämmin huomioitava julkisten organisaatioiden kuten korkeakoulujen yhteistoiminta yksityisten ja kolmannen sektorien toimijoiden kanssa. Tiedon hyödyntäminen edellyttää osaamista organisaatioilta, joita varten tietoja avattaisiin. (Tavoite 1.3)

GDPR ja siihen liittyvät kansalliset lait säätelevät henkilötietojen käyttöä tutkimuksessa. Kehittämistoiminnalle sekä kaupallisille innovaatioille on määritelty tiukemmat säädökset. Tällä hetkellä mm. biopankkilain uudistaminen on käynnissä ja siihen on liitetty paljon keskustelua tutkimuksen kaventumisesta uusien lakimuutosten myötä.

Tavoitteena on, että kaikki julkisin varoin tuotetut tiedot tullaan avaamaan. Tässä tulisi huomioida, että mitään yksilötason / tunnistettavaa tietoa ei voida saattaa avoimesti hyödynnettäväksi. Avattavat tiedot tulisi lähtökohtaisesti olla populaatio-/yhteisötasoisia.

Tiedon tuottamisen prosessissa on tärkeää suunnitella ja ohjeistaa metatietojen tuottaminen ja tietojen yhteentoimivuus, esim. eri hallinnonaloilla / tieteenaloilla on omat käsitteistönsä. Tietojen hyödyntäminen edellyttää niitä taustoittavan tiedon saatavuutta. Esim. lakimuutos tai muu yhteiskunnallinen muutos voi vaikuttaa ilmiöihin ja tiedon rekisteröintiin.

Esityksestä jää epäselväksi, mitä tulossopimuksellinen vastuu tarkoittaisi korkeakouluille, jotka solmivat tulossopimukset opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

Teema 2: Strategia ja toiminta

Ovatko teeman 2 tavoitteet realistisia ja toimeenpantavissa organisaatiosi näkökulmasta?

Strategiassa tulee huomioida, että korkeakoulut ja muut julkiset toimijat ovat myös tiedon hyödyntäjiä eivät ainoastaan tiedon tuottajia. Julkisten tietojen avaaminen auttaa esimerkiksi ammattikorkeakoulujen aluekehitystehtävää.

Tiedon hyödyntämiseen ja avaamiseen luodaan yhteiset kansalliset eettiset periaatteet. Tiedon avaamiseen liittyvien riskien tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta ammattikorkeakoulut pystyvät jatkossakin turvaamaan luottamuksellisen sidosryhmäyhteistyön.

Arene ei hyväksy, että ammattikorkeakoulujen tehtäviä lisätään velvoittavalla lainsäädännöllä ilman, että niiden toteuttamiseen osoitetaan resursseja.

Tiedon jakamisen vaikutusten ja vaikuttavuuden seuranta ja arviointi edellyttää luotettavia toimintatapoja. Tiedon vastuulliseen käyttöön tarvitaan alakohtaisia eettisiä ohjeistuksia.

Asiakaslähtöisyyden, vaikuttavuuden, organisaatioiden omien tavoitteiden ja tiedon käytön osalta palaamme jälleen osaamiseen. Tämä on tärkeä huomioida koulutuksessa jokaisessa

koulutusasteella. Lisäksi tarvitaan jatkuvan oppimisen strategia tiedon parissa työskenteleville sekä kansalaisten osaamisen lisääminen ilman kustannuksia heille.

Osaamisen kehittämisessä on huomioitava, että tavoitteiden saavuttamiseen tarvitsemme datan hyödyntämisen /datapohjaisen kehittämisen osaamista, mikä tarkoittaa dataan perustuvia johtopäätöksi tieteellisin menetelmin tuotettuna.

Teema 3: Tiedon hallinta

Ovatko teeman 3 tavoitteet realistisia ja toimeenpantavissa organisaatiosi näkökulmasta?

Teeman 3 tavoitteet ovat kannatettavia. Niiden toimeenpaneminen organisaatiossasi edellyttää vahvaa yhteistyötä tietohallinnon ja tietoa tuottavien tahojen välillä. Tavoitteiden toteutuminen edellyttää tässäkin kohdassa osaamisen kehittämistä, etenkin hyödynnettävien tietojen laatukriteereiden osalta. Strategian toteutumisen kannalta kriittinen kysymys on: Kuinka varmistetaan, että organisaatioilla on valmius ja resurssit huolehtia laatukriteerien täyttymisestä?

Tavoitteessa 3.2. mainitaan, että "keskitetyille ja yhteisille tietovarannoille on lainsäädännössä nimetty yksi vastuutaho". Tällaiselle voi olla tarvetta, mutta esityksestä jää epäselväksi onko tavoitteena Findatan kaltainen tietolupaviranomainen, joka myöntää lupia tietojen toissijaiseen käyttöön, yhdistää aineistot tietoturvallisesti ja edistää kansalaisten tietosuojaa.

Haasteena ovat tiedon yhteentoimivuus käsitteellisellä tasolla sekä metatietojen tuottaminen yhteisesti sovitulla tavalla. Findata on linjannut oman suosituksensa metadatan tuottamisesta. Tietosuojan kannalta oleellista tietoturva ja henkilöstön tietosuojaosaaminen. Viime aikoina on saatu esimakua tietomurroista arkaluonteisiin tietoihin. Tiedon anonymisointi/pseudonymisointi vaatii osaamista ja menetelmien hallintaa ja tietotekniikan/tekoälyn kehittyminen tuo uusia tietosuojan haasteita ja tiedon tunnistettavuus voi muuttua ajan kanssa. Tätä kokonaisuutta tulee jatkovalmistelussa arvioida nykyistä laajemmin.

Kansalaisten on pystyttävä luottamaan, että heidän tietonsa on turvassa. Tiedon käsittelyn turvallisuus, eettisyys edellyttävät jatkuvaa tiedon päivittämistä sekä uusien ammattiryhmien perustamista. Kustannusvaikuttavuus tulee huomioida kaikissa linjauksissa.

Teema 4: Mahdollistajat

Ovatko teeman 4 tavoitteet realistisia ja toimeenpantavissa organisaatiosi näkökulmasta?

Tavoitteiden toteutuminen edellyttää riittäviä resursseja, joiden tarjoaminen voi osin olla vaikeaa. Tavoitteessa kuvataan, että organisaatioissa on osoitettu riittävästi resursseja tiedon

hyödyntämiseen, tiedon laadun parantamiseen, pitkäaikaiseen säilyttämiseen ja avaamiseen. Tämä vaatii etenkin henkilöresurssien kasvattamista, mikä tulee huomioida organisaatioissa.

Tavoitteessa kuvataan, että tiedon hyödyntämisen ja avaamisen edistämiseksi on otettu käyttöön kattavat tukipalvelut. Lisäksi tiedon turvalliseen avaamiseen on luotu käyttäjälähtöinen toimintamalli sekä sitä tukevat ohjeistukset ja ratkaisumallit. Epäselväksi jää mitä tällä tarkoitetaan. Viitataan näillä tukipalveluilla, toimintamallilla ja ratkaisumalleilla organisaatiokohtaisiin vai kansallisiin ratkaisuihin? Jos kyse on kansallisista tukipalveluista, kuinka varmistetaan, että organisaatiot saavat omaan tarpeeseensa oikeaa ja oikea-aikaista palvelua ja että mallit ovat helposti sovellettavissa erilaisissa organisaatioissa? Organisaatiotason tukipalveluiden luominen puolestaan on jälleen uusia tehtäviä, joka vaatii resursointia.

Alatavoitteissa mainitaan, että erityisesti sektorirajat ylittäviä kehittämishankkeita rahoitetaan kehityksen vauhdittamiseksi. On hyvä, että sektorirajat ylittäviä hankkeita rahoitetaan, mutta organisaatioilta edellytetään paljon myös sisäistä kehittämistä yhteistyön lisäksi.

Anonymisoinnin ja pseudonymisoinnin työkalut esitetään kovin pinnallisesti. Työkalujen lisäksi ne vaativat myös paljon osaamista.

Ylönen Nina
Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry